

SOCIALFÖRSÄKRINGSSKYDD I ANDRA EU-MEDLEMSSTATER

Samordning av socialförsäkringssystemen underlättar den fria rörligheten för personer inom EU. En genomgripande reform av lagstiftningen på detta område genomfördes 2010 och har kompletterats med ytterligare rättsakter som förbättrar skyddet av mobila arbetstagarnas rättigheter. 2016 infogade kommissionen ett antal nya förslag i paketet om arbetstagarnas rörlighet i syfte att ytterligare reformera systemet och anpassa det till den moderna ekonomiska och sociala verkligheten i EU.

RÄTTSLIG GRUND

Artiklarna 48 och 352 i [fördraget om Europeiska unionens funktionssätt \(EUF-fördraget\)](#).

MÅL

Grundprincipen i Romfördraget är att undanröja hindren för den fria rörligheten för personer mellan medlemsstaterna (se faktablad [2.1.5](#)). För att åstadkomma detta måste socialförsäkringsreglerna säkerställa att EU-medborgare som arbetar och bor i en annan medlemsstat än hemlandet inte går miste om vissa eller samtliga socialförsäkringsförmåner.

RESULTAT

Rådet antog 1958 två förordningar om social trygghet för migrerande arbetstagare, som senare ersattes av [förordning \(EEG\) nr 1408/71](#). Genom EES-avtalet (Europeiska ekonomiska samarbetsområdet) omfattas även medborgare i Island, Liechtenstein och Norge. Schweiz omfattas genom ett avtal mellan EU och Schweiz. [Förordning \(EG\) nr 883/2004](#) (samordningsförordningen) antogs 2004 och ersatte förordning (EEG) nr 1408/71, även om den sistnämnda fortsätter att påverka vissa gemenskapsrättsakter och avtal i vilka unionen är part. En större reform av systemet genomfördes 2010 i och med antagandet av paketet för en moderniserad samordning – [förordning \(EG\) nr 988/2009](#) och [genomförandeförordning \(EG\) nr 987/2009](#).

A. De fyra huvudprinciperna.

Varje medlemsstat har rätt att utforma sitt socialförsäkringssystem själv. Därför är det samordningsförordningen som avgör i vilket lands system en unionsmedborgare är försäkrad, om två eller fler länder är inblandade. Generellt ska socialförsäkringsskyddet

garanteras av anställningslandet, och, om ingen sysselsättning finns, av bosättningslandet. Förordningen bygger på fyra huvudprinciper:

1. Likabehandling (artikel 4, 5)

Arbetstagare och egenföretagare från andra medlemsstater har samma rättigheter och skyldigheter som värdlandets egna medborgare. Rätten till likabehandling gäller obetingat för alla arbetstagare och egenföretagare från andra medlemsstater som har uppehållit sig i värdlandet en viss tid. Om det i en medlemsstat därutöver uppstår rättsverkningar genom vissa omständigheter (t.ex. status som gift) eller händelser (t.ex. att ha råkat ut för en olycka) eller genom mottagande av förmåner från det sociala trygghetssystemet (t.ex. att människor som mottagit arbetslöshetsförmåner också har rätt till skattelättnad) ska den medlemsstaten beakta sådana omständigheter eller händelser, eller mottagande av likvärdiga förmåner, som inträffar i en annan medlemsstat.

2. Sammanläggning (artikel 6)

Denna princip säkerställer att tidigare försäkrings-, arbets- eller uppehållsperioder i andra länder tas hänsyn till vid beräkningen av förmåner. Om, till exempel, den nationella lagstiftningen kräver att en arbetstagare ska ha varit försäkrad eller anställd en viss tid innan han eller hon har rätt till några förmåner, innebär sammanläggningsprincipen att den behöriga medlemsstaten måste ta hänsyn till försäkrings- och anställningsperioder som fullgjorts i en annan medlemsstat.

3. Principen om enda tillämpliga lag (artiklarna 10, 11.1)

Den här principen hindrar att någon får otillbörliga förmåner på grund av rätten till fri rörlighet. Varje förmånstagare omfattas av lagstiftningen i enbart ett land och gör inbetalningar uteslutande i detta land.

4. Möjligheten att medföra förmåner utomlands (artikel 7)

Den här principen innebär att socialförsäkringsförmåner kan betalas ut var som helst i unionen och att medlemsstaterna inte får begränsa utbetalning till personer som är bosatta i landet. Principen gäller dock inte för alla socialförsäkringsförmåner. Särskilda regler gäller till exempel för arbetslöshetsersättningar.

B. Personer som omfattas av beslutet

Ursprungligen omfattade [förordning \(EEG\) nr 1408/71](#) endast arbetstagare, men 1982 utvidgades dess räckvidd till att även omfatta egenföretagare. Den omfattade även arbetstagarnas och egenföretagarnas familjer samt anhöriga såväl som statslösa personer och flyktingar. Räckvidden utvidgades stegvis: 1998 så att samma villkor skulle gälla för offentliganställda som för befolkningen i övrigt beträffande allmänna lagstadgade pensionsrättigheter, 1999 så att alla försäkrade personer, särskilt studerande och personer utan avlönat arbete, skulle omfattas och 2003 så att medborgare från tredjeländer lagligen bosatta inom unionen skulle omfattas.

Den allra senaste rättsakten, [förordning \(EU\) nr 1231/2010](#), utvidgade bestämmelserna till att omfatta medborgare från tredjeländer som är lagligen bosatta i EU och befinner sig i en gränsöverskridande situation samt till deras familjemedlemmar och efterlevande som befinner sig i EU.

Gränsarbetare, som arbetar som anställda eller egenföretagare i en medlemsstat men bor i en annan medlemsstat till vilken de återvänder till dagligen eller åtminstone en gång i veckan, omfattas också.

Utstationerade arbetstagare utgör ett särskilt fall, eftersom de skickas på ett tillfälligt uppdrag och fortsätter att vara socialförsäkrade i sin hemmedlemsstat i högst 24 månader. Enbart hälso- och sjukvårdsförmåner kan utnyttjas i hemmedlemsstaten.

C. Förmåner

I artikel 3 i [förordning \(EG\) nr 883/2004](#) anges de socialförsäkringsförmåner som omfattas, nämligen följande:

- förmåner vid sjukdom, moderskaps- och likvärdiga faderskapsförmåner (men inte behovsprövat socialt och medicinskt stöd eftersom detta inte är baserat på tidigare bidrag till socialförsäkringssystemet),
- ålders-, efterlevande- eller invaliditetsförmåner,
- förmåner vid olycksfall i arbetet och arbetssjukdomar,
- ersättning vid dödsfall,
- förmåner vid förtidspensionering, arbetslöshetsförmåner, familjeförmåner samt
- särskilda icke avgiftsfinansierade kontantförmåner som inte kan exporteras.

D. Modernisering av systemet

Sedan 1971 har lagstiftningen om samordning av de sociala trygghetssystemen ändrats ett flertal gånger för att ta hänsyn till utvecklingen på unionsnivå, förändringar i den nationella lagstiftningen och Europeiska unionens domstols rättspraxis.

1. Mot en bättre samordning av socialförsäkringssystemen

I den moderniserade samordningen infördes principen om god förvaltning, där medlemsstaternas institutioner är skyldiga att samarbeta med varandra och ge ömsesidigt bistånd. Det inrättades ett elektroniskt system för datautbyte mellan nationella institutioner. Det centrala systemet för elektroniskt utbyte av socialförsäkringsuppgifter (EESSI) lanserades av kommissionen i juli 2017 och medlemsstaterna har två år på sig att genomföra det nationellt.

Systemet innebär dessutom

- uppdaterade bestämmelser i linje med nuvarande social praxis (t.ex. bestämmelser om perioder av barnuppföstran);
- förbättrat skydd av rättigheter (t.ex. bättre information och stöd till medborgarna, nya dialog- och förlikningsförfaranden);
- förtydligande av vissa aspekter, exempelvis genom att införliva Europeiska unionens domstols rättspraxis (t.ex. likställande av omständigheter);
- stärkta och rationaliserade institutionella förfaranden (t.ex. elektroniskt datautbyte);
- förbättrad och snabbare ersättning av sjukvårdskostnader.

Ett ytterligare steg mot bättre samordning av de sociala trygghetssystemen togs i och med inrättandet av [Europeiska arbetsmyndigheten](#) i oktober 2019. Europeiska arbetsmyndigheten tar över de operativa aspekterna av samordningen av de sociala trygghetssystemen och tillhandahåller medling genom en särskild medlingsnämnd vid tvister mellan nationella myndigheter om tillämpningen av unionsrätten på området för arbetskraftens rörlighet och samordning av de sociala trygghetssystemen.

2. Det europeiska sjukförsäkringskortet

EU-medborgare som reser inom EES-området har sedan 2006 kunnat använda sig av det europeiska sjukförsäkringskortet, som utfärdas av sjukförsäkringstjänsterna i hemlandet. Kortet gör det lättare att få medicinsk hjälp vid **oväntade** sjukvårdsbehov om man av privata eller yrkesmässiga skäl besöker ett annat EES-land. Du garanteras vård på samma villkor och till samma kostnad som landets egna försäkringstagare. Kostnaderna ersätts av socialförsäkringssystemet i hemlandet.

3. Kompletterande pensionsrättigheter

Den 16 april 2014, efter många års förhandlingar, undertecknades [direktiv 2014/16/EU](#) om minimikrav för ökad rörlighet mellan medlemsstaterna för arbetstagare, vilket förbättrar villkoren för intjänande och bevarande av kompletterande pensionsrättigheter. Det gäller bara för arbetsmarknadens pensionssystem, och inte frivilliga inbetalningar till individuella pensionssystem eller statliga pensioner, vilka täcks av samordningsförordningen.

4. Utsikter för reform

Efter ett särskilt samråd om samordningen av förmånerna vid långvarigt vårdbehov och vid arbetslöshet 2013, och ett allmänt samråd om samordning av socialförsäkringssystem i EU 2015, föreslog kommissionen en [översyn av förordning \(EG\) nr 883/2004 och genomförandeförordning \(EG\) nr 987/2009](#) som en del av sitt paket om arbetstagarnas rörlighet i december 2016.

Syftet med översynen är att säkerställa rättvisa genom att närmare koppla utbetalningen av förmåner till den medlemsstat som samlar in socialförsäkringsavgifterna. Det ger också de nationella myndigheterna bättre verktyg för att kontrollera de utstationerade arbetstagarnas socialförsäkringsstatus för att komma till rätta med otillbörliga metoder och missbruk. De viktigaste förändringarna är följande:

- Arbetslöshetsförmåner: En kvalifikationsperiod på tre månader kommer att gälla innan sammanläggning av försäkrings- eller anställningsperioder, men arbetstagarna har möjlighet att medföra sina arbetslöshetsförmåner under sex månader i stället för tre för att kunna söka arbete i en annan medlemsstat. Efter att ha arbetat i ett år i en medlemsstat kan gränsarbetare ansöka om arbetslöshetsförmåner i den stat de arbetar i stället för i hemmedlemsstaten.
- Förmåner vid långvarigt vårdbehov: Förslaget fastställer förmåner vid långvarigt vårdbehov och de fall där rörliga medborgare kan göra anspråk på sådana förmåner i ett separat kapitel.

- Familjeförmåner avsedda att ersätta inkomstbortfall under perioder av barnuppfostran ska betraktas som enskilda och personliga rättigheter och ger därmed den sekundära behöriga medlemsstaten rätt att betala förmånen fullständigt till den andra föräldern. På så sätt undanröjs eventuella ekonomiska nackdelar som hindrar föräldrar från att vara föräldralediga samtidigt.

Förslaget vill även samordna gällande rättsregler med domstolens senaste rättspraxis om tillgången till sociala förmåner för medborgare som inte är ekonomiskt aktiva (se faktablad [2.1.5](#)).

Förslaget är i dagens läge föremål för interinstitutionella förhandlingar.

I kommissionens arbetsprogram för 2018 nämns ett förslag till ett europeiskt socialförsäkringsnummer för att underlätta gränsöverskridande samordning av de sociala trygghetssystemen, men inget specifikt förslag har lagts fram.

EUROPAPARLAMENTETS ROLL

Parlamentet har alltid visat stort intresse för de problem som migrerande arbetstagare, gränsarbetare, egenföretagare och medborgare från tredjeländer har när de arbetar i andra medlemsstater än i det land där de mottogs. Parlamentet har vid upprepade tillfällen beklagat de kvarstående hindren för helt fri rörlighet och uppmanat rådet att anta förslag vars syfte är att låta förtidspensioner omfattas av de samordnade sociala trygghetssystemen, att utöka rätten för arbetslösa personer att få arbetslöshetsförmåner i en annan medlemsstat och att utvidga rättsaktens räckvidd till alla försäkrade personer. De flesta av dessa krav har uppfyllts genom antagandet av förordning (EG) nr 883/2004 eller ingår de senaste förslagen från kommissionen.

Sedan Lissabonfördraget har det ordinarie lagstiftningsförfarandet och omröstning med kvalificerad majoritet i rådet tillämpats. En medlemsstat kan dock begära att utkastet till rättsakt hänskjuts till Europeiska rådet genom att förklara att det skulle påverka viktiga aspekter av eller den ekonomiska jämvikten i landets socialförsäkringssystem.

I flera av sina resolutioner ([av den 14 januari 2014 om social trygghet för alla](#), [av den 14 september 2016 om social dumpning](#) och [av den 4 juli 2017 om arbetsvillkor och osäkra anställningar](#)) har parlamentet pekat på särskilda svårigheter på detta område, t.ex. när det gäller egenföretagare, arbetstagare med tillfälliga kontrakt eller deltidskontrakt, arbetstagare i den digitala ekonomin och säsongarbetare, och har uppmanat kommissionen att se över lagstiftningen och övervaka genomförandet och samordningen av socialförsäkringssystemen för att garantera att medborgarnas rättigheter respekteras och arbetskraftens rörlighet inom EU kan fungera effektivt.

Aoife Kennedy
11/2019

